

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертаційне дослідження

Борейчук Ірини Олегівни

на тему: **«Психологічні особливості проявів ксенофобії у студентів»**,
представлену на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук
за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Етнодемократичні та міграційні процеси сьогодення в Європі, актуалізують етнічний парадокс сучасності, який виявляється у двох різновекторних напрямках: поширенні глобалізаційних процесів, стиранні культурних просторів, значній зовнішній трудовій міграції і кризі етнонаціональних відносин, бажанні зберегти власну етнічну самобутність, відмежовуючись від біженців з країн, де є військові конфлікти, допускаючи прояви нетерпимості, ворожнечі та дискримінації щодо представників інших народів та націй. Загалом останні тенденції розвитку суспільно-політичної ситуації в світі засвідчують зростання рівня міжетнічної нетерпимості та ксенофобії.

Дисертаційна робота Борейчук І.О. є успішною спробою різнобічного вивчення питання, яке гострого постало не лише у вітчизняній, а й західній психологічній науці – ксенофобії особистості. Важливість вивчення означеної проблеми зумовлена зростанням схильності до ксенофобії та кількості ксенофобних проявів не лише у світовому масштабі. Згідно даних результатів досліджень Київського міжнародного інституту соціології лише у період 1994-2005 роки рівень ксенофобії в Україні підвищився на 18 %. А нестабільність у соціально-економічній та політичній ситуаціях в нашій країні, військові дії на сході України ще більше сприятимуть зростанню агресивних та ксенофобних проявів.

Особливу небезпеку становить розповсюдження ксенофобських настроїв у студентському середовищі, оскільки молодь є дуже чутливою до різноманітних соціально-економічних змін, впливу засобів ЗМІ, здатних

породжувати деформоване уявлення щодо представників інших етнічних груп, а подекуди загалом містять екстремістські та ксенофобські заклики.

Дисертаційне дослідження набуває особливої актуальності і значущості насамперед тому, що з'ясовуються не лише індивідуальні й соціально-психологічні детермінанти та механізми розвитку ксенофобії у студентському середовищі, а й пропонуються конкретні шляхи, методи та засоби превенції ксенофобських виявів у сучасній молоді.

Дисертація складається з трьох розділів, які послідовно та переконливо розкривають напрям стратегії наукового пошуку, висновків до розділів, загальних висновків, бібліографії і додатків. У вступі дослідниця науково грамотно виділяє основні складові.

Дисертанткою проаналізовано значний обсяг наукової та навчально-методичної літератури з теми, й на підставі цього окреслені концептуальні межі споріднених із ксенофобією понять (неофобія, дискримінація, расизм, етноцентризм, етнічна маргінальність). Визначено особистісну матрицю ксенофобії, що репрезентує структуру ксенофобної особистості у сукупності когнітивної, емоційної та конативної сфер. Здійснено класифікацію ксенофобії за критерієм об'єкта, на який вона направлена (релігійна, соціальна, етнічна тощо); генези (інстинктивна, ідеологічна); спрямування (страх, скерований на групу всередині суспільства, страх до представників чужих груп); вираженості ксенофобних проявів (ізоляція, відкрита ксенофобія); керованості ксенофобних настроїв («ксенофобія зверху», «ксенофобія знизу»); способу поширення (віртуальна, безпосередня).

Якісну та кількісну обробку результатів емпіричного дослідження здійснено за допомогою комплексу складних математичних процедур: обрахунку коефіцієнту лінійної кореляції Пірсона; ϕ^* -критерію кутового перетворення Фішера; χ^2 -критерію Пірсона; факторного аналізу, описової статистики програми SPSS.

У другому розділі дисертантка достатньо ґрунтовно подала програму емпіричного дослідження, кожен з етапів якої передбачав вирішення певних

завдань. Вдала інтерпретація отриманих результатів, співставлення з існуючими теоретичними підходами та емпіричними дослідженнями, дозволила дослідниці вибудувати моделі особистості із різним рівнем схильності до ксенофобії, які стали підґрунтям у розробці програм соціально-психологічних тренінгів подолання ксенофобії.

Ефективність програми психопрофілактики детально розкрита у третьому розділі, що засвідчує можливість її застосування з метою недопущення появи ксенофобії в студентській молоді із низькою схильністю до ксенофобії, корегування ксенофобних тенденцій в осіб із середньою схильністю до ксенофобії та подолання виражених ознак ксенофобії в осіб із високою схильністю до ксенофобії.

На особливу увагу також заслуговує зміст додатків, якій є значним за обсягом (з 218 по 377 сторінку), де представлені не лише математичні розрахунки, а й розроблені та апробовані програми соціально-психологічних тренінгів із застосуванням засобів первинної, вторинної та третинної профілактики.

Архітектоніка дисертації побудована за принципами надійності і достовірності, а також відзначається цікавими науковими результатами, надаючи окремим теоретичним викладкам самостійної наукової новизни та безпосередньої практичної значущості.

Оцінюючи роботу у цілому позитивно, вважаємо необхідним зупинитися на наступних зауваженнях та побажаннях:

1. Актуальність проблеми прояву ксенофобії в українців як до представників інших країн, так й до частини українців, що суб'єктивно відносяться до групи «чужих», дисертантка підтверджує результатами моніторингу Інституту соціології НАН України [177] (с.19-20), хоча, на нашу думку, варто було б також вказати результати останніх досліджень.

2. На ст.22 дисертантка зазначає, що підходи до розгляду ксенофобії, запропоновані вітчизняними вченими, значно не відрізняються від підходів

їх зарубіжних колег. Хоча наведено не досить розлогий персонологічний ряд з прізвищами українських науковців.

3. Механізми ксенофобії як особистісного феномену дисертантка розглядає як принципи функціонування цього феномену на рівні особистості, що виявляються у проявах ворожості і агресії до інших на індивідуальному і соціально-психологічному рівнях (с. 48, рис.1.1). До механізмів належать індивідуальні деструктивні механізми психологічного захисту (ідентифікація, проекція, інтелектуалізація) та соціально-психологічні сугестивні механізми (навіювання, зараження, міфологізація, внутрішньогруповий фаворитизм, ефект дегуманізація жертви), обґрунтування на користь яких, згідно опрацьованих літературних джерел, дисертантка подає нижче по тексту. Виникає запитання чому в якості індивідуальних та соціально-психологічних сугестивних механізмів взято до уваги самі ці, а не скажімо інші (заперечення, заміщення, витіснення, реактивні утворення тощо; наслідування, переконання тощо), які також можна розглядати в якості механізмів ксенофобних виявів особистості.

4. У другому розділі в підрозділі «Обґрунтування процедури та методів емпіричного дослідження проявів ксенофобії в студентському середовищі» дисертантка досить обмежено наводить опис вибірки досліджуваних. Зокрема, зазначено, що було дослідженням було охоплено 347 осіб від 18 до 23 років, студентів ВНЗ. Також було вказано, що у дослідженні також урахувалася наявність у респондентів близьких родичів: представників інших етнічних груп; які брали участь у військових діях на сході країни; які не пов'язані з участю в АТО. Проте не наведено кількісний розподіл діагностованих в кожній з виокремлених груп, як не вказано кількісного розподілу за статтю.

5. Доречно було б проаналізувати ступінь соціальної дистанції з представниками різних соціальних категорій (за шкалою Богардуса), враховуючи не лише статеву приналежність респондентів, а й з урахуванням: наявності/відсутності родичів – представників інших етнічних груп;

наявності/відсутності члена сім'ї учасників АТО. Ймовірно показники у виокремлених групах діагностованих певним чином відрізнялися б, оскільки можна припустити, що участь членів сім'ї респондентів в АТО, не передбачатиме відособленості на рівні соціальної дистанції щодо осіб з обмеженими функціональними можливостями тощо.

Незважаючи на зроблені зауваження, дисертаційна праця Бореичук Ірини Олегівни, є суттєвим внеском у загальну психологію, надзвичайно цікавим, методологічно грамотним науковим дослідженням, що свідчить про глибоке розуміння автором обраної проблеми і високий рівень теоретичної та практичної підготовки дисертантки.

Відомості щодо впровадження результатів дисертаційного дослідження у науково-дослідну й практичну діяльність, зміст автореферату та зазначена кількість публікацій, що адекватно відбивають основні положення дисертації, дають підстави для висновку, що відповідна робота є результатом ґрунтовного вивчення автором психологічних особливостей проявів ксенофобії у студентському середовищі. Дисертаційне дослідження відповідає паспорту спеціальності 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Дисертаційна робота Бореичук Ірини Олегівни «Психологічні особливості проявів ксенофобії у студентів», є самостійним, цілісним, завершеним дослідженням, що відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» Затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 07.03.2007 №423 до кандидатських дисертацій, а її автор Бореичук Ірина Олегівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Кандидат психологічних наук
доцент кафедри загальної і соціальної психології
та соціології

ПІДПИС
ПОСВІДЧУЮ

Зав. загального відділу
Метвишук Л.В.

20.02.2018р.

Т.В.Федотова